

Котлова Л.О. Проблема конфлікту в глобалізованому світі / Л.О. Котлова, С.А. Котловий // Актуальні проблеми соціального управління в Україні за умов глобалізації : [збірник наукових робіт / за ред. Т.В.Семенюк, С.М.Коляденко, Н.П. Павлик]. – Житомир : Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2017 – С.47 – 52.

Котлова Л.О.

кандидат психологічних наук, доцент

Котловий С.А.

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри соціальних технологій

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства істотно підвищилися вимоги до здатності зростаючої особистості поводитися компетентно, у складних умовах життя виявляти мобільність, наполегливість, упевненість у собі, поводитися конструктивно. Зміна суспільних пріоритетів, модернізація національної системи освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу об'єктивують необхідність посилення уваги до створення в сім'ї та навчальних закладах сприятливих умов для розвитку самостійної, творчої, життєздатної людини з розвинутою самоповагою і почуттям самовартості.

У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, Плані заходів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України щодо профілактики правопорушень серед дітей і учнівської молоді на період до 2015 року підкреслюється необхідність ужиття всіма навчальними закладами заходів, спрямованих на підвищення моральності в суспільстві, правової культури громадян, утвердження здорового способу життя, запобігання проявам екстремізму, расової та релігійної нетерпимості: впровадження нових педагогічних комунікацій між усіма учасниками

навчально-виховного процесу та перетворення закладів освіти на зразок демократичного правового простору та позитивного мікроклімату.

Людина як соціальна істота не може розвиватися поза суспільством, якому притаманні швидкий темп, ритм, чіткість – провідні критерії нашого часу. Впродовж свого життя людина має стати в міру гнучкою, витривалою, щоб зуміти вижити в цьому насиченому конфліктами світі. Конфлікти, як реальність сьогодення, займають значну частину нашого життя, а отже, потрібно якомога раніше здобути знання про закони конфліктної взаємодії, навчитися керувати конфліктом, зробити його конструктивним, набути соціального досвіду володіти своїми емоціями, які б перестали руйнувати наш внутрішній і зовнішній світ. Таким чином, проблема конфлікту та його руйнуючих впливів є однією з актуальних проблем часу, а її вирішення потребує не тільки певних знань, а й бажання самих людей безконфліктно вирішити проблеми, а навчальні заклади, як провідні соціальні інститути, мають вирішити досить важливу місію – сформувати в учнів соціальний досвід безконфліктної поведінки як основи людських взаємовідносин.

Проблема взаємин людей у конфліктних ситуаціях, відкрите зіткнення позицій, принципові зміни діяльності й настановлень особистості – всі ці та інші соціально-психологічні складові конфлікту вже досить довгий час привертають увагу дослідників. Вивчаються загальні особливості міжособистісних конфліктів (Н. Грішина, О. Дмитрієв, В. Кудрявцев, Б. Паригін, М. Обозов та багато інших), розглядаються внутрішньоособистісні конфлікти (Ф. Василюк, О. Донченко, Т. Титаренко та ін.), досліджуються особливості перебігу, причини виникнення, способи попередження та ліквідації конфліктів тощо.

Сьогодні актуального значення набувають дослідження різноманітних конфліктів (О. Анцупов, А. Бандурка, Ф. Бородін, І. Ващенко, Н. Грішина, О. Донченко, Н. Коряк, Г. Ложкін, Л. Петровська, М. Пірен, Н. Пов'якель, О. Шипілов та ін.).

Теоретичними засадами наукових підходів до формування у молоді

моральної поведінки стали праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: Т. Алексєєнко, О. Беспалько, Я. Гілінського, В. Гурової, К. Гланзи, А. Капської, В. Корчєнова, І. Ковчиної, Н. Лавриченко, Л. Федотової та ін. Інтенсивною розробкою теоретичних аспектів проблем соціального виховання учнівської та студентської молоді, вивченням соціальних чинників формування досвіду моральної поведінки особистості займаються К. Байша, І. Бєх, І. Зверєва, Т. Іщенко, І. Кон, Г. Лактіонова, А. Мудрик, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, І. Рогальська, С. Савченко, Н. Сейко та інші.

За авторством вітчизняних вчених таких, як С. Артемов, Е. Ковальчук, О. Кондратюк, Л. Ларіонова, Н. Ничкало, В. Синявський, Н. Тульнов, Л. Шпак, Ю. Янченко з'явилась низка досліджень, присвячених різним аспектам виховання, адаптації, профілактики девіантної поведінки серед учнівської молоді ПТНЗ. Дослідники вказують на такі основні ланки педагогічної ситуації, які за різних умов можуть бути конфліктогенними: “педагог – учень”, “учень – учень”, “учень – наставник”, “учень – батьки”. Зауважимо, що у зв'язку з особливостями контингенту учнів професійного ліцею та їх онтогенетичного розвитку створюються сприятливі умови для конфліктних форм поведінки.

У той же час потрібно зазначити, що у дослідженнях конфліктних форм поведінки увага приділяється всім віковим групам учнів, однак особливості формування соціального досвіду безконфліктної поведінки учнів професійного ліцею, специфіка причин та соціально-педагогічні умови створення безконфліктного виховного середовища в професійно-технічному закладі освіти досліджені недостатньо.

Проаналізуємо ключові поняття нашого дослідження, зокрема більш повно сконцентруємо свою увагу на категоріях “конфлікт”, “конфліктні форми поведінки” та розкриємо їх види і функції.

Конфлікт – постійний супутник людського буття і суспільного розвитку. Поширеність конфліктів, їх роль у суспільному житті привертала до них увагу ще з часів глибокої старовини. Так, Арістотель, Гоббс, Платон першими

описали конфлікт, характеризуючи його як визначений феномен суспільного розвитку та соціальної дії.

Існує майже сто визначень поняття “конфлікт”, які формуються залежно від сфери діяльності, пізнання, цінностей, оцінок у процесі зміни епох та історичних періодів розвитку суспільства [6]. Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних тенденцій у свідомості окремої особи в міжособистісних відносинах у групі, що пов’язане з гострими негативними емоційними переживаннями [3].

На думку А. Ішмуратова, конфлікт є виявом протиборства, тобто активного зіткнення тенденцій, оцінок, принципів, думок, характерів, еталонів поведінки [4].

Конфлікт потребує певних умов для свого виникнення. По-перше, він можливий лише за наявності двох і більше сторін, причому в процесі розвитку конфлікту виникають тенденції до поляризації сторін для суб’єктів, що протистоять один одному. По-друге, необхідною умовою конфлікту є наявність “дефіциту”, тобто обмеженої кількості матеріальних чи духовних благ, коли всі бажаючі не можуть задовольнити свої потреби в них. По-третє, конфлікт виникає лише тоді, коли сторони намагаються досягти мети за рахунок одна одної. По-четверте, важливим аспектом конфліктних відносин є влада, бо лише маючи її можна контролювати і спрямовувати поведінку іншої сторони [4, с.45].

Конфлікт виникає тільки там, де два чи більше суб’єктів не тільки усвідомлюють розбіжність інтересів, але й активно протидіють один одному. Об’єктивно наявна розбіжність цілей та інтересів, узятая сама по собі, ще не створює реальних умов для розгортання конфлікту, підкреслює Г.Ложкін [7].

На думку більшості дослідників даної проблеми, конфлікти виконують у суспільстві такі функції: інформаційна, гносеологічна (пізнавальна), прогностична, виховна, практично-рекомендаційна, ідеологічна тощо. Варто зазначити, що різні функції конфліктів у суспільстві завжди вивчалися і сьогодні досить ретельно досліджуються. Науковці дійшли висновку, що

правомірно виокремлювати дві функції будь-якого типу конфліктів: позитивну (конструктивну) і негативну (деструктивну). Як зазначає Е. Еріксон, конфлікт – джерело розвитку, це найпозитивніша його функція, вона набирає форми кризи й стимулює зміни в суспільстві [10]. Осмислюючи типи критичних ситуацій, Ф. Василюк підкреслює позитивну роль, необхідність внутрішніх конфліктів для життя: “Вони сигналізують про об’єктивні суперечності життєвих стосунків і дають змогу вирішити їх або ж довести до реального зіткнення, що може закінчитися згубно для особистостей” [1, с.34]. Аналогічну сигнальну функцію конфлікти виконують і в міжособистісних стосунках.

Конфлікт – можливість зближення. Інколи бувають проблемні ситуації, які можуть зближувати людей. Соціологи чиказької школи стверджують, що конфлікт – це можливість розмовляти “відверто”, коли особистості, поспілкувавшись, мають порозумітися.

Конфлікт – це можливість розрядки напруження, “оздоровлення” відносин. Він досить активно використовується в педагогічній практиці. А. Макаренко рекомендував вирішувати його методом “вибуху”. Вибухом він називав доведення конфлікту до останньої межі, до такого стану, коли немає можливості для будь-якої тяжби між особистістю й суспільством, коли ребром поставлено питання – бути членом суспільства чи вийти з нього [8].

До позитивних функцій конфліктів також потрібно віднести дієво-впливові заходи на особистісно-суспільні відносини:

- конфлікт не дає системі відносин, що склалася, закостеніти, він штовхає її до змін і розвитку, відкриває шлях до інновацій, здатних удосконалити суспільні відносини;

- відіграє інформаційно-пізнавальну роль, у процесі конфлікту учасники краще пізнають один одного;

- конфлікт сприяє структуруванню соціальних груп, групуванню односторонців;

- конфлікт знижує “синдром покірності”, стимулює активність людей;

- конфлікт стимулює розвиток особистості, виховує у людей почуття відповідальності, допомагає їм усвідомлювати свою значущість;

- у процесі виникнення критичних ситуацій виявляються непомітні раніше чесноти та недоліки людей з їх моральними якостями (принциповість, професіоналізм, стійкість, лідерство);

- розв'язання конфлікту знімає напруження;

- конфлікт виконує також діагностичну функцію тощо.

До негативних функцій конфліктів найчастіше відносять:

- погіршення мікроклімату в колективі, зниження продуктивності праці, відволікання частини людей для вирішення конфлікту (створення для них дискомфорту, витрати на невідпрацьовані за виробничим планом години);

- неадекватне сприйняття та непорозуміння один з одним конфліктних сторін;

- послаблення співробітництва між конфліктними сторонами у процесі конфлікту й після нього;

- конфронтаційні прояви в стосунках, які спрямовані більше на перемогу, ніж на розв'язання проблеми для обох сторін;

- моральні та матеріальні витрати на вирішення конфлікту тощо.

Таким чином, конфлікти відіграють важливу роль в житті як окремої людини, сім'ї, колективу, так і держави, суспільства й людства в цілому. Для того, щоб правильно поводити себе в конфліктах, особистість повинна знати закономірності їх виникнення, розвитку та вирішення.

Конфліктна поведінка, як зазначає І. Орлянський, – це чергування взаємних реакцій, спрямованих на реалізацію інтересів кожної із сторін і на обмеження інтересів опонента [9]. Схожу позицію займає Б. Джелалі, який стверджує, що конфліктна поведінка – це дії, спрямовані на те, щоб прямо чи опосередковано блокувати досягнення конфронтуючою стороною її цілей, намірів, інтересів. На його думку, конфліктна поведінка – це пік у розвитку конфліктів. Вона не може тривати довгий час, і, зрештою, конфліктуєчі

сторони повинні будуть вибирати одну із двох програм поведінки: 1) знизити рівень напруженості, але зберігати саму конфліктну ситуацію, переводячи її у приховану форму за рахунок часткових поступок протилежних сторін; 2) шукати засобів повної ліквідації конфлікту [3].

На думку Л. Коберник, конфліктні форми поведінки – це такий стиль поведінки людини (фізична, вербальна, непряма агресія, роздратування, негативізм, образа тощо), який детермінує виникнення та розвиток конфліктів [5].

На основі загального аналізу тверджень науковців щодо сутності конфліктних форм поведінки ми трактуємо даний феномен як вибраний особистістю деструктивний стиль поведінки, який забезпечує виникнення і розвиток конфліктів; це соціальні дії людини, що спрямовані на те, щоб прямо чи опосередковано блокувати досягнення конфронтуючою стороною її цілей, намірів, інтересів.

Таким чином, конфліктна поведінка – це зовнішньо виражений і викликаний потребами особистості мотивований процес, який знаходить своє виявлення у здійсненні вчинків, що порушують соціально-нормативний порядок і не сприяють нормальному функціонуванню та розвитку соціуму.

Безконфліктна поведінка – це зовнішньо виражений і викликаний потребами особистості мотивований процес, що спрямований на подолання конфліктів, конструктивний стиль поведінки людини, який знаходить своє виявлення у здійсненні вчинків, що не порушують соціально-нормативний порядок і сприяють нормальному функціонуванню та розвитку соціуму.

Дослідниками справедливо підтверджується, що емоційно-когнітивна система взаємодії особистості юнацького віку з різними явищами дійсності визначається характером її ціннісно-нормативних уявлень, змістом морально-мотиваційної сфери, ціннісними орієнтаціями. Поряд із ціннісно-мотиваційними уявленнями важливе значення у поясненні причин асоціальної поведінки відіграє здатність особистості до саморегуляції і самовиховання, рівень розвитку самосвідомості і самокритичності [2].

Варто підкреслити, що конфліктна поведінка учнів професійних ліцеїв виникає на тлі таких явищ, як зміни у характері стосунків з батьками та педагогами, що виражаються у підвищеній конфліктності з ними, з ровесниками, група яких виступає референтною і відіграє провідну роль у формуванні ціннісно-нормативних уявлень на цьому віковому етапі.

Отже, з огляду на проаналізовані психолого-педагогічні дослідження, конфліктна поведінка даної категорії дітей розглядається нами як результат взаємодії двох чинників: умов мікросередовища (десоціалізуючі впливи сім'ї і навчального закладу, психологічні труднощі і ускладнення, породжені проблемогенним соціумом, деформації у спілкуванні і взаємодії) та індивідуальних особливостей індивіда (суперечності, головна з яких полягає у невідповідності між суб'єктивною готовністю до дорослого життя і об'єктивною обмеженістю можливостей юнаків; психологічні колізії, які перш за все виявляють себе у вибірково-активному ставленні юнаків до оточуючого середовища, спілкування, до педагогічних впливів у сім'ї, суспільстві, до соціально-моральних цінностей і норм, запропонованих найближчим оточенням).

Використана література

1. *Василюк Ф.Е. Психология переживания / Ф. Е Василюк. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.*
2. *Двіжона О.В. Психокорекційна робота із схильними до асоціальної поведінки підлітками / О.В. Двіжона // Актуальні проблеми психології. Том. I. : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К. : Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2002. Ч.7. – С. 45-51.*
3. *Джелалі В.О. Психологія вирішення конфліктів : навч. посібник для студентів ВНЗ / В.О. Джелалі – К. : Наукова думка, 2006. – 320 с.*
4. *Ишмурамов А.Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів / А. Т. Ишмурамов. – К. : Наук. світ, 1996. – 188 с.*
5. *Коберник Л.О. Сучасне студентство: проблеми конфліктних форм поведінки та їх подолання / Людмила Олександрівна Коберник // Теорія і*

практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків : НТУ «ХПІ», 2008. – №1. – С. 108 - 116.

6. Корнелиус Х. Знакомство с понятием конфликт / Х. Корнелиус, Ш. Фейр / Хрестоматия по социальной психологии. – М. : Международная педагогическая академия, 1994. – С. 54-76.

7. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика : навч. посіб. / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К. : Професіонал, 2007. – 416 с.

8. Макаренко А. С. Педагогические сочинения: в 8-ми т. Т.1 / А. С. Макаренко; [редкол. : М. И. Кондаков (гл. ред.) и др.]. – М., 1983. – 368 с.

9. Орлянський В.С. Конфліктологія : навч. посібник / В.С. Орлянський. – К. : Центр учбової л-ри, 2007. – 160 с.

10. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э.Эриксон. – М. : Мысль, 1996. – 344 с.